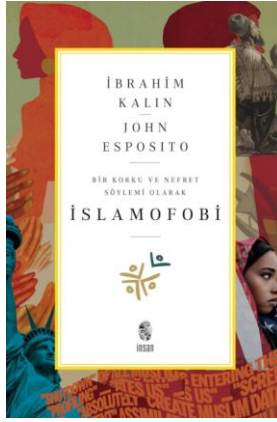

John L. Esposito ve İbrahim Kalın, *Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi*, çev. İsmail Eriş, İstanbul: İnsan Yayınları, 2024, İkinci Baskı, 360 sayfa.

Melek Coşgun Solak*

Geliş Tarihi/Received: 29.03.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 12.06.2025

Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi, Oxford University Press tarafından 2011 yılında yayımlanan *Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century* adlı eserin Türkçe'ye çevrilmiş halidir. 2018 yılında İnsan Yayınları tarafından basılan eser, toplam 303 sayfa ve 11 akademik makaleden oluşan bir derlemedir. Eserde, Avrupa ve Amerika'daki İslamofobi dinamikleri, medya söylemleri, yasal düzenlemeler, göçmen politikaları ve kültürel temsil biçimleri çok boyutlu olarak analiz edilmiştir. Katkı sağlayan yazarlar arasında Sherman A. Jackson, Jocelyne Cesari, Juan Cole, Sam Cherribi, Kate Zebiri ve Sunaina Maira gibi alanında tanınmış isimler yer almaktadır (Esposito & Kalın, 2018, s. 9-11). Kitabın temel amacı, İslamofobiyi sadece bir nefret söylemi olarak değil, Batı'nın içsel ideolojik ve tarihsel mekanizmalarla

* Öğr. Gör. Dr., Bozok Üniversitesi Akdağmadeni Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri, Çocuk Gelişimi Programı, melek.cosgun@bozok.edu.tr, 0000-0001-6249-5043.

rıyla da bağlantılı bir politik söylem olarak konumlandırmaktır. Giriş bölümünde Esposito ve Kalın, İslamofobinin 11 Eylül'den çok önce Batı'nın kolektif bilinçaltında yer aldığını ancak bu olayların bu söylemleri meşrulaştıran bir zemin oluşturduğunu vurgular (s.19).

21. yüzyılın en tartışmalı kavramlarından biri haline gelen İslamofobi, sadece bireysel önyargıların değil, aynı zamanda kurumsal ve sistemik ayrımcılık biçimlerinin de bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitap, İslamofobinin kökenleri ve günümüzdeki tezahürlerini analiz ederken, aynı zamanda çokkültürlülük, sekülerizm ve liberal değerler çerçevesinde Batı'nın kendi içsel çelişkilerine de ışık tutmaktadır (s. 19). Aynı zamanda bu söylemin sadece dini değil, etnik ve kültürel ötekileştirmeyle de nasıl iç içe geçtiğine dair disiplinlerarası bir sorgulama yürütür.

Kitap, İslamofobi kavramını ilk olarak 1997'de Runnymede Trust tarafından tanımlanan çerçeveye yaslayarak, bu nefret söyleminin Müslümanlara yönelik sürekli bir ötekileştirme, ayrımcılık ve kökleşmiş önyargılar zinciri olduğunu belirtir.¹ Bu tanım, İslamofobiye bireysel sapkınlıkların ötesinde toplumsal yapıya işleyen bir sistem olarak konumlandırır. İslamofobi, sadece inanca değil, etnik kimliğe de yönelik bir ayrımcılık biçimi olarak ortaya çıkar.

Kitap, İslamofobinin 11 Eylül 2001 sonrası ani bir tepki olarak değil, Batı tarihinde kök salmış bir önyargının modern şartlarda yeniden üretilmiş hali olduğunu vurgular (s. 18). Özellikle Edward Said'in Oryantalizm kuramı temelinde gelişen analizler, Batı'nın İslam'a dair imajlarının egzotik, ırsal, kadıncı, kadın düşmanı ve tehlikeli olarak kurgulandığını gösterir (s. 21).

Batı medyasında İslamofobinin nasıl yeniden üretildiğine dair çok sayıda somut örnek verilir:

- Evanjelist Hristiyan ve Misyoner Franklin Graham: “İslam bize saldırdı... İslam'ın Tanrısı aynı Tanrı değil... İslam çok kötü bir din . . . Bizim bir ulus olarak üzerinde titredığımız tüm bu değerleri hiç mi hiç paylaşmıyor, Müslüman çoğunluğa sahip olan bu ülkeler.” (s.18).

¹ Runnymede Trust, Islamophobia: A Challenge for Us All (Londra: Runnymede Trust, 1997), 20.

Erişim. 03.05.2025. https://cdn.prod.website-files.com/61488f992b58e687f1108c7c/61bcd30e26cca7688f7a5808_Islamophobia%20Report%202018%20FINAL.pdf

- Köşe yazarı ve politik yorumcu Daniel Pipes: “Batılı Avrupalı toplumlar; garip yemekler pişiren, farklı hijyen ölçülerine sahip, kahverengi derili insanların topluca göç etmelerine hazır değil... Göçmenlerin hepsi beraberinde egzotik örfler ve tavırlar getiriyorlar; fakat Müslüman örfleri çoğundan daha rahatsız edici.” (s. 18).
- Geert Wilders: “İslam, bizim artık Hollanda' da tahammül edemeyeceğimiz bir şeydir. Faşist Kur'an'ın yasaklanması istiyorum. Hollanda'nın İslamlaştırılmasını durdurmamız gerekiyor. Bu, bundan sonra camilerin, İslam okullarının, imamların olmaması demektir.” (s. 17).

Bu söylemler, sıradan halkın İslam'a dair algılarını derinden etkilemekte ve siyasi meşruiyet kazanımı sağlamaktadır. Kitapta sürekli vurgulandığı gibi 11 Eylül öncesinde, Müslümanlara yönelik ayrımcılığa zemin hazırlayan toplumsal ve siyasal koşullar olgunlaşmıştı.

2000 yılında İngiltere'de yapılan Suç Araştırması'na göre, Pakistanlı ve Bangladeşli bireylerin, beyazlara oranla ırk temelli saldırılara uğrama olasılığı %4,2 iken, bu oran beyazlar için %0,3'tü (s. 20). Bu fark, ayrımcılığın sistematik olduğunu ortaya koymaktadır.(s. 19). ABD'de ise CAIR'in 2005 raporuna göre Müslüman karşıtı şikayetlerde %29,6'lık artış gözlemlenmiştir (s. 20).

Bu eser, İslam'ın Batı'daki temsiline dair hem akademik hem de entelektüel düzeyde önemli bir başvuru kaynağıdır. Özellikle İbrahim Kalın'ın, İslamofobinin Batı modernitesiyle olan teorik bağını irdelediği analiz, ilahiyat çalışmaları açısından derinlikli bir çerçeve sunar. Kalın'a göre, İslam, Batı'nın sekülerleşmiş kamusal alan tasavvuruna sığmaz (s. 24). Bu nedenle çokkültürlülük, Batı için sadece şekli bir tolerans değil, aynı zamanda düşünsel bir meydan okumadır.

Kitap, Batı'daki İslam karşıtlığının tarihsel, sosyolojik ve ideolojik kökenlerine inen, zengin içerikli bir eserdir. Hem bir teşhis hem de bir tedavi metni olarak okunabilir. Ayrıca, İslamofobiyi sadece eleştirmekle kalmayıp, çokkültürlülüğü yeniden düşünmeyi, medya dilini sorgulamayı ve daha adil bir toplumsal düzen için alternatifler üretmeyi teklif eder. Kitap, özellikle dinin kamusal temsili, medyada İslami imgeler ve çoğulculuk tartışmaları için vazgeçilmez bir kaynaktır. Akademik düzeyde hazırlanan bu eser, Çağdaş

Dünya'da İslam'ın nasıl algılandığını anlamak isteyen herkese hitap etmektedir.

Kitabın en güçlü yönlerinden biri, İslamofobiyi yalnızca dini önyargı bağlamında değil, ırkçılık, kültürel ayrımcılık ve siyasal tahakküm ilişkileri üzerinden de değerlendirmesidir. Örneğin, Sherman Jackson'un "İrksal Agnozi" kavramı, özellikle Amerika'daki Müslüman karşıtı eğilimlerin yalnızca din temelli değil, aynı zamanda etnisiteye dayalı yapısını da gözler önüne serer. O, bu kavramla İslamofobinin etnik ayrımcılıkla nasıl iç içe geçtiğini tartışır (s. 144). Sunaina Maira ise "iyi", "kötü" ve "mutedil" Müslüman ayrımıyla Batı'nın "makbul Müslüman" tasavvurunu eleştirir. Bu ayrım, Batı'nın sadece terörle ilintili Müslümanları değil, dindar ama siyaseten pasif Müslümanları da ötekileştirdiğine işaret eder (s. 172). Anas al-Shaikh-Ali'nin bölümünde, özellikle edebiyat ve sinema gibi alanlarda İslamofobik söylemin "sanatsal ifade özgürlüğü" kılıfına büründüğü anlatılır (s. 197). Bu durum, sanatın ideolojik manipülasyon aracı olarak kullanıldığını gösterir. Jocelyne Cesari'nin çalışması, Avrupa'daki göçmen Müslümanların yapısal dışlanmalarına odaklanırken, medyanın sansasyonel diliyle nasıl "iç tehdit" konumuna itildiklerini ayrıntılarıyla ortaya koyar (s. 63, 74). Avrupa'daki medyanın Müslümanlara yönelik söyleminin sansasyonel ve indirgemeci olduğu, İslam ile radikalizm arasında doğrudan bir bağ kurduğu sıklıkla vurgulanır (s. 74). Eserin disiplinlerarası yapısı -konuyu sosyoloji, siyaset bilimi, medya çalışmaları, antropoloji ve dinler tarihi gibi farklı disiplinler üzerinden işlemesi- okuyucuya kapsamlı bir analiz imkânı sunar. Somut örneklerle desteklenmiş söylemler, siyasi liderlerden (örneğin Geert Wilders) medya figürlerine kadar pek çok aktörün ifadeleriyle oluşturulan vaka analizleri, teorik çıkarımları destekler niteliktedir. Teorik derinlik açısından Edward Said'in Oryantalizm yaklaşımı, liberal çoğulculuk teorileri ve ırk teorileri gibi düşünsel çerçeveler, kitabın ele aldığı meseleleri sadece tanımsal değil, aynı zamanda kavramsal düzeyde de çözümlemeye olanak tanır. Bununla birlikte, kitapta bazı eksiklik olarak görülebilecek yerler de vardır. Kitap, büyük ölçüde Avrupa ve ABD merkezli bir çerçevede kalmaktadır. Çin'deki Uygur Müslümanları, Hindistan'daki Müslüman karşıtı Hindutva politikaları ya da Myanmar'daki Rohingya krizi gibi Asya merkezli örneklerle yer verilmemesi, İslamofobinin küresel doğasına dair kapsayıcılığı sınırlamaktadır. Ayrıca ampirik verilerin kullanımı sınırlı kalmış; söylemsel analizlere dayanan yorumlar daha yoğun olsa da, kamuoyu araştırmaları veya saha çalış-

malariyla desteklenmiş veriler azdır. Bu durum, çalışmanın genelleyici iddialarını yer yer zayıflatmaktadır (s. 122–123). Yine okuyucuda kadın Müslüman temsiline dair yetersizlik hissi oluşmaktadır. Cinsiyet perspektifinden ele alınan katkılar sınırlıdır. Oysa Batı'daki islamofobik dilin en sık hedef aldığı figürlerden biri başörtülü kadındır. Bu açıdan feminist kuramların ve toplumsal cinsiyet analizlerinin sınırlı kullanımı, önemli bir boşluk yaratmaktadır. Ancak Kalın'ın özellikle islamofobiyi modern seküler Batı'nın kendi düşünsel sınırları içerisinde ele alması, eser için teorik derinlik kazandırmaktadır. İslam'ın modern Batı kamusal alanına sığmayan bir konumda sunulması, sadece dinî değil aynı zamanda epistemolojik bir meydan okumaya da işaret eder (s. 24).

Kitap, islamofobi gibi son derece karmaşık ve çok boyutlu bir konuyu ele alırken, disiplinlerarası bir yöntemle yaklaşması bakımından dikkate değerdir. Özellikle İslam'ın Batı'da temsili, kültürel kimlik politikaları ve çağdaş ayrımcılık biçimleri üzerine düşünen herkes için önemli bir akademik katkıdır. Kitabın hem teorik hem ampirik düzlemde sunduğu içerik, onu bu alandaki literatür içinde özgün bir yere yerleştirir. Buna ek olarak, kapsamını küresel ölçekte genişletmesi ve veri temelli analizlerini derinleştirmesi, onu daha güçlü kılacaktır. Bu nedenle eser, mevcut haliyle güçlü bir başlangıç olsa da, ileride yapılacak çalışmalar için zengin bir temel oluşturmaktadır. Ayrıca, gelecek baskılarda daha fazla bölgesel çeşitlilik eklenmesi, islamofobinin küresel örüntülerini görünür kılacaktır. Kamu politikaları, eğitim sistemleri ve hukuk düzenlemeleri bağlamında önerilere daha fazla yer verilmesi, sadece eleştirel değil, çözüm odaklı bir yaklaşım sunulmasına yardımcı olabilir. Farklı Müslüman kimliklerin temsili, yani mezhepsel, etnik, toplumsal sınıf gibi farklılıkların islamofobiye etkisinin daha ayrıntılı ele alınması, ayrımcılığın çok boyutlu doğasına ışık tutacaktır.

Özetle, *Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi*, İslam'ın Batı'da temsili, çokkültürlülük, medya politikaları ve seküler ideoloji tartışmaları açısından önemli bir akademik kaynak niteliği taşır. Eser, hem teorik altyapısı hem de disiplinlerarası yaklaşımıyla zengin bir perspektif sunar. Ancak coğrafi kapsamını genişletmesi, veri temelli analizlere daha çok yer vermesi ve farklı sosyo-kültürel bağlamlara da ışık tutması, eserin etkisini daha da artıracaktır. Bu inceleme, araştırmacılara yalnızca bir eleştiri değil, aynı zamanda ileriki çalışmalar için öneri niteliği de taşımaktadır.

Kaynakça

Runnymede Trust, Islamophobia: A Challenge for Us All (Londra: Runnymede Trust, 1997), 20. Erişim. 03.05.2025.

https://cdn.prod.website-files.com/61488f992b58e687f1108c7c/61bcd30e26cca7688f7a5808_Islamophobia%20Report%202018%20FINAL.pdf